

УДК 070.1:808.5:792.073+681.85+654.19(316.776)

Олена Щербакова

**РИТОРИКА ГАРМОНІЗУЮЧОГО ДІАЛОГУ ЯК ДУХОВНА
КОНСТАНТА АУДІОВІЗУАЛЬНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ:
МІЖДИСЦИПЛІННИЙ ПІДХІД ДО ПОСТАНОВКИ ПИТАННЯ**

У статті риторика гармонізуючого діалогу розглядається як духовна константа аудіовізуальної журналістики. Міждисциплінарний підхід до постановки питання дозволяє визначити походження цього нового поняття у журналістичнознавчому обігові, окреслити його найхарактерніші особливості, ознаки та можливості.

Ключові слова: аудіовізуальна журналістика, риторика гармонізуючого діалогу, духовна константа, гармонія, модель риторичної поведінки мовця.

В статті риторика гармонізуючого діалогу розглядається в якості духовної константи аудіовізуальної журналістики. Міждисциплінарний підхід до постановки питання дозволяє визначити походження цього поняття у журналістичнознавчому обігові, окреслити його найхарактерніші особливості, ознаки та можливості.

Ключевые слова: аудиовизуальная журналистика, риторика гармонизирующего диалога, духовная константа, гармония, модель риторического поведения выступающего.

This article is devoted to rhetoric of a harmonizing dialog that is considered to be a spiritual constant of audiovisual journalism. Taking into account interdisciplinary approaches to the problem stated, the origin of this new notion in journalistic scientific circulating has been defined, its most characteristic, as properties and possibility have been outlined.

Key words: audiovisual journalism, rhetoric of a harmonizing dialog, a dialog, a harmonia, a spiritual constant, laws of modern rhetoric, model.

Постановка проблеми у контексті сучасної науки та її зв'язок із важливими науковими й практичними завданнями. Упродовж розробки теми докторського дисертаційного дослідження з вивчення риторичних засад аудіовізуальної журналістики (її моделей і практик) актуалізується одна з маловивчених, але суспільно необхідних та ціннісно

зорієнтованих журналістикознавчих проблем, де риторика гармонізуючого діалогу розглядається як духовна константа аудіовізуальної журналістики та захисту засобами животворящого і благодатного слова від існуючих проявів медіа-агресії та маніпулювання людської свідомості через засоби масової комунікації (надалі — ЗМК). Така проблема закономірно визріла у постійно триваючому науково-методичному дискурсі щодо широкого спектра та характеру словесної взаємодії (і діяння) за умов аудіовізуальної журналістики, насамперед у контексті виокремлення нового — духовного та морально-етичного — виміру сучасного медіа-простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які опирається авторка, доводить не достатню розробленість методологічних засад щодо становлення вітчизняної наукової школи початку ХХІ ст. на стику журналістико- і риторикознавства, яка ґрунтувалася б на відродженні християнських цінностей у мас-медійній освіті та вихованні майбутньої комунікаційної еліти України. Почасті вона представлена іменами знаних українських, російських і білоруських медіа-дослідників, викладачів-публіцистів, педагогів-риторів, мово-, культуро- і літературознавців — С. Д. Абрамовича, С. С. Аверинцева, І. Б. Александрової, І. В. Анненкової, В. І. Аннушкіна, Л. В. Ассуірової, Н. Д. Бабич, О. А. Баєвої, О. В. Бакіної, М. М. Бахтіна, Н. О. Безменової, В. М. Березина, Ю. Б. Борєва, А. М. Бруссер, Л. О. Введенської, Т. Г. Винокур, О. О. Волкова, Б. Д. Гаймакової, А. О. Гладишевої, І. Б. Голуба, В. Г. Горпенка, Л. К. Граудіної, З. Є. Дмитровського, В. В. Єгорова, Ю. П. Єлісєвенка, М. В. Зарви, О. Н. Зарецької, В. Й. Здоровеги, С. П. Іванової, Т. Ф. Іванової, О. А. Івіна, В. І. Івченкова, О. С. Іссєрс, М. С. Кіган, М. П. Карпович, Н. Б. Кирилової, Т. В. Кобзар, А. П. Коваль, Т. В. Ковтун, Л. М. Колесникової, Н. О. Костикової, М. І. Конькова, О. М. Корнилової, Т. О. Ладиженської, В. В. Лизанчука, Ю. М. Лотмана, М. Р. Львова, Б. П. Ляшенка, С. К. Макарової, А. І. Мамалиги, Н. Й. Марчук, Т. В. Матвєєвої, Л. І. Мацько, І. Г. Машенка, Г. С. Мельник, А. К. Михальської, С. О. Мінеєвої, А. З. Москаленка, С. О. Муратова, Н. Ф. Непійводи, В. І. Новикової, В. П. Олійника, М. П. Оссовської, О. М. Пазяк, М. І. Панова, І. В. Пешкова, О. Д. Пономаріва, О. О. Прохватилової, В. В. Різуна, Ю. В. Рождєственського, Д. Е. Розенталя, А. П. Романенка, З. В. Савкової, М. Р. Са-

вової, Г. М. Сагач, О. О. Сальникової, О. О. Селіванової, М. П. Сенкевича, О. А. Сербенської, О. Б. Сиротиніної, О. П. Сквородникова, З. С. Смелкової, Т. В. Старченко, Ю. С. Степанова, Й. А. Стернина, Л. Є. Туміної, О. В. Федорова, Н. І. Формановської, Н. Т. Фрольцової, Г. Г. Хазагерова, М. Ф. Хилька, Н. С. Цветова, Т. А. Черкасової, М. Ю. Чікарькової, Т. К. Чмут, Ю. Г. Шаповала, В. В. Шахіджяна, Л. П. Шевченко, О. А. Шереля, Є. М. Ширяєва, В. І. Шкляра, Н. П. Шумарової, О. А. Юніної, М. Г. Яцимірської та інших (тут і надалі прізвища подано за алфавітом). Праці цих учених щонайперше пов'язані з мовною та комунікативною компетенцією мовця, культурою його мови й мовлення, майстерністю його усної публічної взаємодії з аудиторією, етикою ділового спілкування та естетикою художнього мислення, духовними і моральними засадами професійної і творчої діяльності журналіста-оратора і комунікатора.

Визначення раніше не вивчених частин загальної проблеми або напрямів дослідження. У зв'язку з цим виникає потреба постановки питання про необхідність осмислення багатовимірності досліджень багатьох важливих проблем на стику аудіовізуального журналістикознавства й риторики, серед яких виділимо функціонально-стилістичні та жанрово-стильові особливості діалогічного мовлення і спілкування, розробку принципів і технологій організації моделі риторичної взаємодії журналіста-мовця з комунікативною аудиторією тощо. Новизна поданого дослідження полягає, по-перше, у розгляді цієї журналістикознавчої проблеми не тільки з огляду на класичні риторичні й еристичні знання, але й у контексті аксіологічних і культуроформуючих констант і домінант із-поміж дискурсивних трансформацій сучасного мас-медійного простору (зокрема щодо розгляду моделей риторичної поведінки мовця як основи не тільки професійної, але й ціннісно зорієнтованої творчої життєдіяльності православного журналіста-оратора і комунікатора); по-друге, у визначенні походження цього нового термінологічного поняття (риторика гармонізуючого діалогу) у журналістикознавчому обігові; по-третє, в окресленні його найхарактерніших особливостей, ознак і можливостей, зокрема з огляду на процес становлення православної аудіовізуальної журналістики в Україні і світі. Авторкою постійно порушуються ці питання на різних рівнях науково-методичного обговорення [4]. Ця ж розробка присвячена світлій пам'яті моїх учителів-колег — Ніни Йосипівни

Марчук, Анатолія Захаровича Москаленка та Володимира Петровича Олійника.

Формулювання мети статті (постановка завдання). На меті маємо обґрунтувати твердження, винесене до текстового заголовка, задля чого поставимо завданням довести, що риторика гармонізуючого діалогу заслуговує бути духовною константою аудіовізуальної журналістики та спроможна захищати засобами животворящого і благодатного слова від існуючих проявів медіа-агресії та маніпулювання людської свідомості через ЗМК. Із цим за об'єкт дослідження приймемо загальні методи і принципи організації діалогу в аудіовізуальній журналістиці, а за предмет — одну з форм організації діалогового спілкування мовця, а саме риторику гармонізуючого діалогу як універсальну модель риторичної взаємодії журналіста-християнина з аудиторією, — таку, яка найбільше відповідає сутності радіомовних і телевізійних (переважно аналітичних і художньо-публіцистичних) програм.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Аудіовізуальна журналістика (особливо радійна і телевізійна) як об'єкт наукових міждисциплінарних досліджень вітчизняних та іноземних медіа-фахівців, як вид суспільної професійної і творчої життєдіяльності людини, як швидкісний засіб пізнання постійно змінюваної картини світу переживає сьогодні — за постмодерністських умов — надзвичайний інтерес спеціалістів широкого профілю гуманітарного знання — журналістико- і риторикознавців, мово-, літературо- й мистецтвознавців, культурологів і філософів, соціологів і психологів, політологів і істориків, медіаосвітян і комунікативістів, педагогів і священників.

Прагнення до об'єктивно-цілісної розробки предметної галузі неодмінно веде до встановлення (особливо при теоретичних дослідженнях) закономірностей явищ у його «сталому» — константному — вигляді у формі «ідеальної моделі». Проте предметне знання про явища журналістики загалом має не тільки стійкі, константні («нетранзитивні») принципи, але й рухливі, динамічні («транзитивні»). Парадокс розвитку сучасної аудіовізуальної журналістики, на думку деяких фахівців, полягає у тому, що майбутнє усе наполегливіше вимагає від творчих працівників аудіовізуальних засобів масової комунікації — тих, хто створює програми на радіо, телебаченні, в Інтернеті, й

відтак бере участь формуванні людської особистості (її волі, почуттів, смаків, намірів, нахилів, ідеалів, ціннісних орієнтацій, світоглядних позицій), поза пріоритетів ринкових і рейтингових функціональних моделей, не лише професіоналізму, але й збереження фундаментальних — вічних — засадничих цінностей високої риторичної культури, моралі й духовності, до яких щонайперше належить Слово животворяще і благодатне.

До риторики діалогу як об'єкта міждисциплінарних досліджень пробуджується інтерес багатьох фахівців, пов'язаних з медіа-комунікаційними галузями професійної і творчої діяльності людини. Так і до самого діалогу (від грец. *dialogos* — бесіда, розмова двох) як форми спілкування на телеекрані чи в радіоефірі, як розмові, бесіді, словесному спілкуванню між двома чи більше особами, як виду публічної мовленнєвої взаємодії й різновиду ораторського мистецтва — процесу складному і багатогранному, що реалізується з допомогою екстра-, пара-, прагма- й суто лінгвістичними засобами — завжди була прискіплива увага спеціалістів (Ф. С. Бацевича, В. Ф. Беркова, Б. Д. Гаймакової, В. Г. Глушенка, Б. М. Головіна, В. В. Гоян, Л. А. Дмитриєва, В. В. Єгорова, М. В. Зарви, А. П. Коваль, Л. М. Колесникової, М. М. Кохтева, О. А. Лаптевої, Г. С. Мельник, С. О. Мінеєвої, В. Я. Миронченка, С. О. Муратова, В. Ф. Олешка, В. П. Олійника, Л. Г. Павлової, С. В. Светани-Толстої, М. П. Сенкевича, О. А. Сербенської, В. В. Смирнова, Н. М. Сидоренко, Г. Я. Солганіка, О. М. Ткачук, Ю. П. Шаповала й ін.). У його основі закладені традиції інтелектуально-душевного (за необхідністю й можливістю — духовного) усного спілкування, співбесіди знайомих, друзів, рідних. Тому частіше йдеться про діалогізацію монологічного мовлення за визначених нами умов. Зауважимо, що спеціальних науково-методичних розробок щодо особливостей гармонізуючого діалогічного мовлення і спілкування журналіста-християнина на радіо, телебаченні, в Інтернеті чи інших ЗМК не виявлено.

Глибокі методологічні обґрунтування у дослідженнях проблем аудіовізуального діалогічного спілкування закладені у класичних риторичних та еристичних знаннях (щодо душевного діалогу — у традиціях соціально-побутового красномовства, а духовного спілкування — у традиціях духовного красномовства — гомілетики, яка в літературних джерелах ще значиться як церковно-богословський або

богословсько-церковний вид ораторського мистецтва). Також позначаються на цих процесах і неориторичні особливості, які за останнє десятиліття усе глибше виявляються в інтегративності міждисциплінарних зв'язків аудіовізуальної журналістики і риторики з «лінгво- / психо- / соціо- / етно- / нарато- / педагогіко- / культурологією» та іншими розгалуженнями у сфері гуманітарних знань. Так, риторику спілкування розглядають як сукупність способів побудови виразного мовлення, типів непрямих повідомлень (мовленнєвих актів), непрямих дискурсів (напр., маніпулятивних), переносних значень (значень мовця); сукупність засобів творення «поетики тексту», зокрема функціонування текстів і дискурсів як цілісних утворень [1, 336]. Чи, скажімо, діалогічний наратив як такий, що характеризується взаємодією кількох голосів, свідомостей чи світобачень, жоден з яких не об'єднує, не є вищим (немає більше авторитету), ніж інші; у ньому, на протиставлення монологічному, судження й навіть знання не утворюють остаточної обізнаності стосовно світу, що зображається, а є лише внеском посеред кількох інших [6, 36].

Вивченням оптимального типу стосунків людини й людини, культур, цивілізацій, класів, націй, державних систем, природи, сучасності і минулого займалися філософи усіх часів і народів як альтернативою самознищення людства. Тому закономірно велися пошуки нових принципів їхньої взаємодії. Що до принципу гармонізації міжособових, міжкультурних, міжнаціональних стосунків за різноманітних умов особистісних, професійних чи масово-комунікаційних процесів, то усе очевиднішим стає факт повернення до базових — ціннісних — основ життєдіяльності людства і людини, без яких годі говорити про безпеку і нормальне співіснування на Землі.

Пошуки найточнішої назви щодо означення універсальної моделі риторичної взаємодії мовця-християнина з комунікативною аудиторією за умов аудіовізуальної журналістики (виходячи з принципу гармонізації дискурсу — як суголосся у хорі церковно-релігійного життя) тривали давно і спершу визначалися назвою творчої майстерні — «Риторика любові, добра, милосердя XXI» (на знак сприйняття ідеалів «риторики любові», сповідуваних званою українською риторкою Г. М. Сагач, і умовно протиставлених нею «риториці влади»). У ході розробки дисертаційної проблематики було винайдено назву нової форми організації діалогової взаємодії журналіста-хрис-

тиянина з аудиторією — «риторика гармонізуючого діалогу», яка є предметом поданої статті й за самою назвою найбільше відповідає формі й сутності радіомовних і телевізійних переважно аналітичних і художньо-публіцистичних програм соціально-комунікативного, культурно-просвітницького, освітньо-пізнавального, літературно- і музично-драматичного та духовно-релігійного спрямування для комунікативної аудиторії різного віку і соціального статусу. Особливо це доказово, зважаючи на аксіологічну функцію сучасної журналістики — її спрямованість на вияв ціннісно-естетичних та етичних орієнтацій мовця й відображення їх у мові та мовленні — та погляд на константні характеристики як незмінні духовні і культурні цінності окремого співтовариства чи людини за цих умов. Окрім того, якщо розглядати термін «константа» в літературознавчому аспекті як постійний наголос у кінці віршованого відрізка, то припустимо також, що він (предмет) є незмінно присутнім (завершальним акордом) у постійно триваючому науково-методичному дискурсі щодо широкого спектра та характеру словесної взаємодії (і діяння) за умов аудіовізуальної журналістики, насамперед у контексті виокремлення нового — духовного та морально-етичного — виміру сучасного медіапростору.

«Риторика гармонізуючого діалогу» — це нове термінологічне поняття у знанні про аудіовізуальну журналістику. Воно ще не має окремого рядка в науково-методичній літературі, й тому заслуговує на особливу дослідницьку увагу. Походить воно з назви одного з законів сучасної загальної риторики, запропонованого російською риторкою Г. К. Михальською і визначається нею так: «ефективне (гармонізуюче) мовленнєве спілкування можливе лише за діалогічної взаємодії учасників мовленнєвої ситуації» [5, 91]. Пані Михальська оминає виведені раніше її колегами Г. М. Сагач та О. А. Юніною систему із семи законів сучасної риторики й здійснює відкриття у риторичі, висуваючи свої чотири закони. Першим із яких є саме закон гармонізуючого діалогу (далі значиться закон просування та орієнтації адресата, закон емоційності мовлення (мовець має не тільки мислити, але й відчувати те, про що говорить, переживати емоційно те, про що йдеться), та закон задоволення (ефективне мовлення можливе лише тоді, коли мовець ставить собі за мету надати радість слухачеві / глядачеві, збити спілкування приємним)). Таким чином із-поміж великої кіль-

кості законів і правил сучасної риторики, представлених на сьогодні десятками різних наукових риторичних шкіл, з'явився цей закон.

Беручи до уваги важливість розгляду поняття «гармонія» у контексті запропонованої теми, відобразимо результати наших пошуків за різними словниково-довідково-енциклопедичними джерелами [2] щонайперше з філософії, естетики, етики, мово-, мистецтво- й літературознавства тощо. Для початку — до лексикографічних даних, де *I harmonia* (від гр. ἁρμονία, *harmonia*; *lat. consonantia, concentus*) — 1) співзвуччя, гармонія; 2) відповідність, злагода, однодушність; 3) пісня, наспів; *II Harmonia* — донька Марса і Венери, дружина Кадма; *harmonica* — учення про гармонію; *harmonicus* — такий, що встановлює співрозмірність (правильні співвідношення); приведений у злагоду, гармонійний. За іншими джерелами, гармонія (від гр. *harmonia* — співзвучність, злагода, протилежність хаосу; розміреність; скріплення, злагодженість; стрункість, стрункий порядок, зв'язок) розглядається як філософсько-естетична категорія на означення високого рівня упорядкованості різноманіття, оптимальна взаємовідповідність різного у складі цілого, що відповідає естетичним критеріям досконалості, краси. Вона визнавалася показником, мірилом історично досягнутого рівня практично-духовного освоєння людиною оточуючого світу; завжди відносна, історично конкретна. Будучи об'єктивним виявом збігу зовнішнього світу з потребами вільного й усебічного саморозвитку людини, гармонія виступає невід'ємною якісною характеристикою змісту естетичного ідеалу, вищою соціально-естетичною метою суспільного розвитку — формування гармонійно розвиненої, суспільно активної особистості, яка поєднує в собі духовне багатство, моральну чистоту й фізичну досконалість.

За твердженнями наукових джерел, не існує жодного літературно-мистецького напрямку, який не брав би до уваги критерій гармонії. Як музична категорія (гармонія композиції) вона позначає виражальні засоби музики, що ґрунтуються на поєднанні тонів у співзвуччя й послідовності співзвуч за умов тональності й ладу, та є розділом теорії музики, що вивчає принципи побудови акордів у процесі музичної творчості, їхнє співвідношення та закономірності поєднання (вивчати гармонію). Як риторична категорія вона є поєднанням, злагодженістю, взаємною відповідністю частин промови як єдиного цілого, стрункістю і чіткістю композиції, відповідністю обраної автором фор-

ми змістові, який він зображає. У логіці — це струнка, розмірна злагодженість цілого й частин і компонентів, що до неї входять. У стилістиці — це якість мовлення, якої має прагнути мовець (гармонія змісту і форми, звучання, настрою, тону). У художній літературі гармонія становить співвідношення ідеалу з життям, розв'язання суперечності, композиційна стрункність тощо. Гармонія літературного твору виражається його композицією, а драматичного мистецтва — співмірністю, злагодженістю частин, взаємопов'язаністю різних компонентів п'єси чи вистави. Якщо визначається гармонійність в архітектурі, то йдеться про розмірність окремих частин або елементів будинку, споруди, злиття їх в єдине органічне ціле, яке відзначається виразністю використаних архітектурно-художніх засобів, відповідність їх творчому задуму й оптимальному вирішенню функціональних завдань. У психології та педагогіці гармонія, гармонійність розглядаються як поєднання індивідуальних чи особистісних позитивних рис і виробляється у процесі виховання особи та її участі у життєдіяльності певного колективу; й говорячи про гармонійний розвиток, йдеться про розмірний розвиток фізичних і рухових сил людини, струнке і строге поєднання різних сторін і функцій її свідомості, поведінки й діяльності. Із позицій аудіовізуальної культури гармонія визначається станом рівноваги у композиції та і системі сприймання (сприйняття) творів аудіовізуальних мистецтв, які спрямовані на встановлення сполучуваності ліній, форм, штрихів, деталей, звуків, ритму елементів і компонентів. У галузі християнської етики гармонію розуміють як узгоджування між вимогами Божественного морального закону та внутрішніми душевними потребами й устремліннями людини, узгодженість її дій з волею Божою; досягнути моральної гармонії можна лише шляхом духовної праці під наставництвом Церкви.

Отже, якщо гармонія — це узгодженість і пропорційність усіх елементів твору, внутрішня й зовнішня упорядкованість, узгодженість, стрункність і чіткість побудови, цілісність явищ і процесів; то гармонійний — то є приємний для слуху й зору, такий, що знаходиться у чіткій відповідності з чимось, заснований на принципах гармонії; гармоніювати — значить бути співзвучним, відповідати чомусь. Відтак гармонізація — це створення гармонійного супроводу до якоїсь мелодії, а також сам гармонійний супровід; гармонізувати — означає створювати акордовий супровід якоїсь мелодії (скажімо, гармонізу-

вати мелодії пісень); гармонічний — такий, що ґрунтується на гармонії (напр., гармонічна пропорція, гармонічні функції, гармонічний аналіз). Таким чином, запропонований екскурс до лексикографічного, етимологічного і значеннєвого наповнення поняття «гармонія» (гармонічний, гармонізація, гармонізувати тощо) дозволяє глибше проникнути до суті предмета нашого дослідження, зважаючи на завдання обґрунтувати твердження, що риторика гармонізуючого діалогу заслуговує бути духовною константою аудіовізуальної журналістики, особливо у застосуванні до православних мас-медіа.

Аудіовізуальна православна журналістика як соціокультурний феномен, як вид професійно-творчої діяльності людини, як форма місіонерського служіння й галузь духовного просвітництва (виконуючи свою просвітницьку місію, відгукуючись на євангельський прозив «Ідіть, просвітїть усі народи!») — явище достатньо молоде в Україні, мало досліджене, проте, як на наш погляд, перспективне у плані визрівання як культуро- і світоглядноформууючої константи сучасності. Особливо якщо розглядати її крізь призму аксіологічної функції журналістики (пов'язаної з теорією цінностей як філософським ученням про моральні, етичні, культурні, духовні цінності та інші загально визнані принципи, які визначають спрямування людської діяльності, мотивацію людських вчинків) та інших її функцій (місіонерства, духовного просвітництва, культурно-освітньої діяльності, виховання на розумних, добрих, вічних ідеалах), зокрема функцій радіомовлення і телебачення (комунікативної, виховної, естетичної, інтегруючої тощо). Вона більшою мірою, ніж світська аудіовізуальна журналістика, переживає складний етап свого становлення у вітчизняних професійних і творчих координатах за суперечливих умов перехідного періоду розвитку як загальної журналістики, так і її специфічного та мало досліджуваного напрямку — аудіовізуальної сфери масової комунікації.

На аудіовізуальну православну журналістику покладається завдання нагальної потреби у журналістських матеріалах, вільних від політичних пристрастей, тиску економічних замовників і вимог розважальної індустрії. Їй за останнє десятиліття вона відкрила нову галузь бачення і мовлення для своєї аудиторії, раніше практично виключену зі світського життя, розширила можливості розвитку людини, збагатила її внутрішній світ. Метою такої ціннісно зорієнтованої про-

фесійної і творчої життєдіяльності людини є свідчення про Істину Христову, завданням — навчання говорити з людьми зрозумілою для них мовою (зокрема й через аудіовізуальні образи телебачення та Інтернету) задля забезпечення зв'язку поколінь, передавання духовних знань і церковних традицій, створення умов для цілісного духовного, морально-етичного й інтелектуально-культурного розвитку як окремої особистості, так і суспільства у цілому, а також уміння виділяти й слідувати головному — цінностям православної віри.

Розглядаючи модель риторичної поведінки мовця за умов аудіовізуальної журналістики, зауважимо на особливих вимогах до сучасного журналіста-християнина як благочестивого і добропорядного, чесного і смиренного, боголюбивого і богобоязного, освіченого і професійного мовця, який має не просто виконувати громадянський обов'язок за церковно-просвітницькою проблематикою (інформувати про факти, події, явища чи коментувати їх) або бути здатним вести конструктивні та гармонізуючі діалоги про вічні духовні цінності — культурні концепти, закарбовані в аудіовізуальних текстах мас-медіа, але й як християнин словом і справою — своїм життям — проповідувати Христа, опікуючись передусім славою Божою. У рамках моделі ораторської діяльності сучасна аудіовізуальна журналістика передбачає інтерактивний зворотний зв'язок — почасти миттєву реакцію аудиторії на побачене й почуте. Тож працювати за різних обставин (нерідко протистоячи атеїстичній агресії чи маніпулятивних вивертам і хитрощам у можливих спорах, дискусіях і суперечках) віруючому журналістові складніше, адже він чіткіше розуміє свою відповідальність за риторичні вчинки перед Богом і людьми, керуючись чинним законодавством, власним сумлінням та Божими заповідями. Навіть якщо брати до уваги сам вибір мовцем способів спілкування як засобів регулювання інтерактивності в комунікації (домінантний, драматичний, дискусійний, заспокійливий, точний, уважний, відкритий, натхненний тощо), то й вони залежатимуть від рівня інтелектуального розвитку, культурної компетенції та комунікативного досвіду самого мовця і його співрозмовників.

Для риторики гармонізуючого діалогу за умов православної аудіовізуальної журналістики характерні й особливі ознаки голосу (благозвучність, мелодійність, широкий діапазон) та параметри спілкування (доброзичливість, делікатність, комфорт, проникливість,

повага, християнська любов до Бога і ближнього (в якому треба бачити образ Божий)), зважаючи на їхню виняткову роль у процесі сприйняття аудиторією. Не залишаться поза увагою й проблеми фотогенічності та привабливості (чарівності) ведучих у телевізійних передачах, а також милозвучності їхнього мовлення. А це поверне до забутого і практично не вживаного у сучасному обігу філософського поняття «калокагатія» (від давньогр. *καλοκαγαθία* (*kalokagathia*); *καλός* καὶ *ἀγαθός*: *kalos* — прекрасний (красивий) та *agathos* — добрий), що поєднує естетичні (прекрасне) та етичні (добре) цінності; основою якого вважається довершеність фізичного і психічного в людині — гармонійне поєднання зовнішніх (фізичних) та внутрішніх (духовних) її достоїнств — ідеал виховання людини.

Пам'ятаючи, що радіо- і теледискурс передбачає невимушеність спілкування (якщо це не стосується офіційних подій, інтерв'ю, хронік, репортажів чи коментарів за участі священнослужителів), автори та ведучі радіомовних і телевізійних передач створюють знаковий образ живого мовлення, яке виявляє ознаки його риторичної культури й публіцистичної майстерності та концентрацію духу мовця. Тому саме «живе мовлення» аудіовізуальної сфери мас-медіа залишається найбільш упливовим засобом та ефективною технологією у процесі формування риторичної культури суспільства у цілому та окремої людини зокрема.

Знаковими подіями у вітчизняному і світовому літописі аудіовізуальних православних мас-медіа за останнє десятиріччя стали діяльність православних телевізійних каналів «Культура», «Спас», «Союз», «Благовест», «КРТ» («Київська Русь. Телебачення»), «Глас» (раніше — «Глас. Видавництво»; проведення міжнародних фестивалів православного кіно «Покров» (Україна), духовного кіно «Третє тисячоліття» (Росія) і православних ЗМІ «Віра і Слово», «Радонеж» (Росія), всеросійських фестивалів-семінарів «Православ'я на телебаченні і радіо», роботи численних радійних і телевізійних студій при єпархіях, телерадіокомпаній, радіоканалів, Інтернет-телеканалів, Інтернет-журналів, Інтернет-серверів, сайтів, порталів, електронних архівів, каталогів, фотогалерей, відкритих енциклопедій, співтовариств, агентств, освітніх закладів, інтернет-версій православних видавництв, періодичних видань газет і журналів, а також численних культурно-освітніх і духовно-просвітницьких програм на вітчизня-

ному радіо і телебаченні. Отже, сучасна православна аудіовізуальна журналістика надає широкі можливості застосувати свої професійні знання, уміння й навички мовцеві-християнинові у риторичній гармонізуючому діалозу, а дослідникові — широке поле для подальших студіювань [3].

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових пошуків у визначеному напрямі. У статті досліджено одну з мало вивчених, але суспільно необхідних та ціннісно зорієнтованих журналістикознавчих проблем, яка розглядалася не тільки з огляду на класичні риторичні й еристичні знання, але й у контексті аксіологічних та культуроформуючих констант і доміант із-поміж дискурсивних трансформацій сучасного мас-медійного простору; визначено походження нового термінологічного поняття — «риторика гармонізуючого діалогу» — у журналістикознавчому обігові. Риторика гармонізуючого діалогу подана в якості духовної константи аудіовізуальної журналістики, здатної бути захистом засобами животворящого і благодатного Слова від існуючих проявів медіа-агресії та маніпулювання людської свідомості через ЗМК. Водночас вона є універсальною моделлю риторичної взаємодії журналіста-християнина з комунікативною аудиторією, здатною подати зразок для наслідування у професійних і творчих шуканнях мовців щодо вдосконалення себе як елітарних особистостей нового покоління. Міждисциплінарний підхід до постановки питання дозволив окреслити його найхарактерніші особливості, ознаки й можливості щонайперше з огляду на процес становлення православної аудіовізуальної журналістики в Україні і світі та виокремлення нового — духовного та морально-етичного — виміру сучасного медіа-простору.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. — К., 2004.
2. Див., напр.: Безродний П. П. Архітектурні терміни: Корот. рос.-укр. словник. — К., 1993. — С. 56; Гінтерс З. В. Культурологічний словник-довідник. — К., 2006. — С. 75; Гончаренко Семен. Український педагогічний словник. — К., 1997. — С. 63; Гуревич П. С. Современный гуманитарный словарь-справочник. — М., 1999. — С. 98; Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь. — М., 2000. — С. 358; Дятчук В. В., Барaban Л. І. Український тлумачний словник театральної лексики. — К., 2002. — С. 33;

- Енциклопедія освіти / Гол. ред. *В. Г. Кремень*. — К., 2008. — С. 124; Эстетика: Словарь / Под общ. ред. *А. А. Беляева* и др. — М., 1989. — С. 53-54; *Куньч Зоряна*. Риторичний словник. — К., 1997. — С. 51; *Куньч З. Й.* Універсальний словник української мови. — Тернопіль, 2005. — С. 158; *Кондаков Н. И.* Логический словарь-справочник. — М., 1975. — С. 111; Літературознавча енциклопедія: У 2 т. — К., 2007. — Т. 1. — С. 212-213, 456; Літературознавчий словник-довідник / *Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів* та ін. — К., 1997. — С. 150-151; Мала філологічна енциклопедія: Довідник / Укл. *О. І. Скопенко, Т. В. Цимбалюк*. — К., 2007. — С. 70; Новые аудиовизуальные технологии / Отв. ред. *К. Э. Разлогов*. — М., 2005. — С. 460; Православная этика. Нравственное поведение христианина. Краткая практическая энциклопедия / Авт.-сост. *О. А. Казаков*. — СПб., 2005. — С. 70; *Сагач Г. М.* Словник основних термінів та понять риторики. — К., 2006. — С. 39; Соціологічна енциклопедія / Укл. *В. Г. Городяненко*. — К., 2008. — С. 77; Тлумачний словник сучасної української мови / Укл. *І. М. Забіяка*. — К., 2007. — С. 85; *Хилько Н. Ф.* Аудиовизуальная культура: Словарь. — Омск, 2000. — С. 21; *Яцимирська М. Г.* Сучасний медіатекст: Словник-довідник. — Л., 2005. — С. 18; та ін.
3. Див., напр.: *Щербакова Е. А.* *Щербакова Е. А.* Аудиовизуальный образ журналиста: портрет личности в отечественном и зарубежном кинематографе // Средства массовой информации в современном мире. Петербургские чтения: Тезисы межвуз. науч.-практ. конф. — СПб., 2009. — С. 79–80; *Ї ж.* «Глас» вопиющего в пустыне» в аудиовизуальной православной летописи Украины и мира // Журналистика в 2007 году: СМИ в условиях глобальной трансформации социальной среды. — М., 2008. — С. 421–422; *Ї ж.* *Щербакова Е. А.* Модель библиотеки риторических знаний и стараний журналиста-оратора от «А» до «Я» // Медиаобразование: от теории — к практике. — Томск, 2008. — С. 276–282; *Ї ж.* Модель и практика жизнедеятельности в аудиовизуальной православной коммуникации на примере концепции телеканала «Глас» // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Сер. «Филология. Социальные коммуникации». — Симферополь, 2009. — Т. 22 (61). — № 2. — С. 676–680; *Ї ж.* Риториковедческая украинскоязычная библиография 2000–2008 годов // Риторика и культура общения в общественном и образовательном пространстве. — М., 2009. — С. 491–496; *Ї ж.* Телеканал «Издательство «Глас»» (glas.org.ua) как особое явление в сфере современной медиакультуры: к описанию модели профессиональной и творческой деятельности в аудиовизуальной православной коммуникации // Журналистика и медиаобразование—2007. — Белгород, 2007. — Т. II. — С. 68–72; *Ї ж.* Формирование новой риторической личности в аудиовизуальных православных СМК // Журналистика в 2008 году: общественная повестка дня и комму-

- никативные практики СМИ. — М., 2009. — С. 259–260; *Щербакова О. А.* Досвід створення риторикознавчого авторського проекту-концепції в новітній історії аудіовізуальних ЗМК // Міжнар. Дні науки Інституту журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. — К., 2009. — С. 17; *Її ж.* Концепція авторського проекту риторичної хрестоматії для студентів-журналістів // Наукові записки Інституту журналістики. — К., 2007. — Т. 28: лип. — вер. — С. 117–126; *Її ж.* Риторикознавчий бібліотечний фонд Центру риторичної культури через стратегію формування «Бібліотеки риторичних знань» // Соціальні комунікації в стратегіях формування суспільства знань. — Х., 2009. — Ч. 2. — С. 92–94; *Щербакова Олена.* Аудіовізуальний риторикознавчий проект-концепція: творчий задум, пошуки втілення та можливості реалізації // Слово в контексте времени. — Адукація і виховання, 2009. — С. 453–461; *Її ж.* Бібліотека риторичних знань і старань журналіста-оратора від «А» до «Я»: концептуальна модель // Комунікативна ідентифікація в інформаційному просторі України. — Львів, 2009; *Її ж.* «Дар слова необхідно обробляти», або Духовні риторичні настанови для студентської журналістської молоді // Питання літературознавства. — Вип. 75. — Чернівці, 2008. — С. 343–351; *Її ж.* Започаткування серії «Бібліотека риторичних знань і старань журналіста-оратора від «А» до «Я» // Методика викладання історико-журналістських дисциплін і професійні потреби. — К., 2008. — С. 75–77; та ін.
4. Див., напр.: *Щербакова Елена.* К проблеме становления новой языковой личности в условиях аудиовизуальной православной журналистики: ценностно-ориентированный подход // Журналистыка — 2006: Теория. Практика. Творчасць. — Мн., 2006. — С. 207–209; *Її ж.* Риторические основы аудиовизуальной журналистики: обзор проблематики // «Жыццём і словам прысягаючы...». — Мн., 2007. — С. 304–310; *Щербакова Е. А.* Риторика диалога как объект междисциплинарных исследований // Средства массовой информации в современном мире. Петербургские чтения. — СПб., 2007. — С. 235–237; *Її ж.* Риторическая культура аудиовизуальных журналистов // Профессия — журналист: вызовы XXI века. — М., 2007. — С. 302–303; *Її ж.* Риторический идеал в логосфере аудиовизуальной медиаккультуры: попытка интегративного моделирования // Язык и социум. — Мн., 2007. — Ч. II. — С. 212–215; *Щербакова О.* Нове термінологічне явище в координатах аудіовізуальної православної журналістики — «риторика гармонізуючого діалогу» // Комунікативно-мовні процеси в сучасному медіапросторі. — К., 2008. — С. 32–36; *Її ж.* Риторика гармонізуючого діалогу як духовна константа аудіовізуальної журналістики // Мовні процеси у сучасному медіапросторі. — К., 2007. — С. 2; *Щербакова О. А.* Бути чи не бути риторичній складовій у телерадіоосвітніх координатах України? (до проблем моделювання сучасної системи фахо-

- вої підготовки аудіовізуальних журналістів у соціокультурному вимірі) // Наукові записки ІЖ. — К., 2006. — Т. 24 (лип. — вер.) — С. 160–167; *Ї ж.* Неориторична дія та медіавплив в аудіовізуальній сфері масової комунікації: уведення до міждисциплінарної проблематики через анотований бібліографічний опис нових видань // Актуальні питання масової комунікації. — 2007. — № 8. — С. 49–53; *Ї ж.* Нові парадигми у галузі риторичної освіти та виховання студентської журналістської молоді крізь світло відродження християнських цінностей // Виховання і культура. — № 1-2 (11-12). — О., 2007. — С. 280–284; *Щербакова Олена.* Актуальні питання маніпулювання свідомістю через мовний вплив у галузі засобів масової комунікації (до виявлення психотехнологічної моделі впливу у проблематиці сучасних досліджень) // Зб. праць Науково-дослідного центру періодики. — Л., 2007. — Вип. 15. — С. 314–322; *Ї ж.* Поняття «аудіовізуальна журналістика» у процесі становлення термінологічних констант і культуроформуючих доміант сучасної мас-медійної галузі знань // Науковий вісник Ужгородського університету. Сер.: Філологія. — Вип. 16. — Ужгород, 2007. — С. 143–149; *Ї ж.* Риторика в системі підготовки елітарних журналістів // Журналістика, філологія та медіаосвіта: У 2 т. — Полтава, 2009. — Т. II. — С. 418–423; *Ї ж.* Риторична майстерність професійного мовця як надійна запорука у формуванні творчої особистості тележурналіста // Соціально-комунікативні та психологічні аспекти побудови публічної індивідуальності майбутнього фахівця в галузі тележурналістики та кіно-, телемистецтва. — Луганськ, 2006. — С. 24–25; *Ї ж.* Риторичні знання як базова категорія в аудіовізуальній сфері професійної і творчої діяльності православного журналіста-оратора // Творчі та організаційні особливості функціонування сучасного медійного простору. — Тернопіль-Львів, 2008. — Т. 1. — С. 283–288; *Ї ж.* Становлення наукової школи риторичної культури і публіцистичної майстерності у контексті дискурсу (Львів, 2007) про українську аудіовізуальну журналістику: pro et contra // Пресознавчі студії: історія, теорія, методологія. — Л., 2007. — Вип. 2 (8). — С. 220–223; та ін.
5. *Михальская А. К.* Основы риторики. 10–11 кл. — М., 2002.
6. *Ткачук О. М.* Наратологічний словник. — Тернопіль, 2002.